Journal of Theory & Practice in Curriculum
Vol.20 (10); 2023, 203-240

دو فصلنامهٔ **نظریه و عمل در برنامهٔ درسی**
سال دهم، شمارهٔ ۲۰، پاییز و زمستان ۱۴۰۱، ۲۴۰-۲۰۳

شناسایی آموزه ها و نتایج تجارب معلمان در زمینهٔ کاربرد هنر در آموزش و تدریس[۱]

Identifying Learnings and Results of Teachers' Experiences in the Field of Art Application in Instruction and Teaching

حسنعلی گرمابی [۲]

چکیده: مقاله حاضر حاصل بررسی تجارب معلمان در زمینه کاربرد هنر در آموزش و تدریس موضوعات غیر هنری است. این پژوهش از نوع پژوهش‌های کیفی است بدین سبب با روش نمونه‌گیری هدفمند از نوع موارد مطلوب، ۵۷ معلم استان های البرز و تهران انتخاب و حاصل گردآوری تجارب کاربرد هنر در آموزش و تدریس، ۲۲ مورد بوده است. ابزار گردآوری مصاحبه و همچنین قالب نوشتاری از نوع پرسش‌نامه باز پاسخ بوده است که برخی از معلمان تجربه‌های خود را به‌صورت مکتوب و برخی به‌صورت شفاهی ارائه نموده‌اند. تحلیل داده‌های گردآوری شده از نوع تحلیل مضمون بوده و با روش کدگذاری سه‌مرحله‌ای برای استخراج مقوله‌ها و مضامین انجام شده است. پایایی یافته‌ها با ارائه نتایج به مشارکت‌کنندگان و همکار جهت رسیدن به اتکاپذیری و سازگاری، روایی آنها نیز با روش بازبینی کدها توسط مشارکت‌کنندگان بررسی شده است. یافته‌های پژوهش شامل سه دسته یافته مربوط به چرایی، چگونگی و نتایج کاربرد هنر در آموزش و تدریس می‌باشد.

واژگان کلیدی: تجارب معلمان، هنر، آموزش، تدریس

H. Garmabi

Abstract: This article is the result of examining the experiences of teachers in the field of using art in instruction and teaching non-art subjects. This research is a qualitative type of research, therefore, 57 teachers of Alborz and Tehran provinces were selected by the purposeful sampling method and 22 cases were collected. The tool for collecting data was interview, as well as a written form of an open-ended questionnaire. The analysis of the collected data is of thematic analysis type and was done with a three-step coding method to extract categories and themes. The reliability of the findings has been checked by presenting the results to the participants and colleagues in order to achieve reliability and compatibility, their validity has also been checked by the code review method. The findings of the research include three categories of findings related to why, how and results of using art in instruction and teaching.

Keywords: Teachers' experiences, art, instruction, teaching

۱ . تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۵/۱۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۲۴

۲ . **استادیارگروه علوم تربیتی ،دانشگاه فرهنگیان کرج**، ایران ، **رایانامه**: *h.garmaby@yahoo.com*

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

مقدمه

یکی از حوزه‌هایی که در طول تاریخ از سوی فیلسوفان و صاحب‌نظران به‌عنوان یاریگر کار مهم و دشوار تعلیم‌وتربیت مطرح گردیده دنیای هنر است. این مهم سبب شده که هنر در تعلیم‌وتربیت حداقل با دو رویکرد آموزش هنر یا هنر به‌عنوان یک حوزه یادگیری و همچنین هنر و زیبایی‌شناسی به‌عنوان مبانی، چشم‌انداز و رویکرد حضور داشته باشد (اسمیت ،۲۰۰۸؛ مهرمحمدی،۱۳۹۰؛ ملکی و گرمابی،۱۳۹۸). اسمیت (۲۰۰۸) بیان می‌کند ارتباط بین زیبایی‌شناسی و تربیت در دو حیطه قابل طرح است زیبایی‌شناسی تربیتی به‌عنوان آموزش هنر و زیبایی‌شناسی تربیتی به‌عنوان دامنه‌ای از فعالیت‌های غیر هنری که از نگاه زیباشناختی و هنر قابل‌فهم هستند. هربرت رید (به نقل از آیزنر ،۲۰۰۵) بیان می‌کند هدف تربیت بایستی آماده ساختن فرد به‌عنوان یک هنرمند در نظر گرفته شود منظور از هنرمند لزوماً نقاشان، شاعران و نمایشنامه‌نویسان نیست بلکه منظور افرادی است که ایده‌ها، احساسات، مهارت‌ها و تخیل خود را جهت تولید و خلق آثار چنان پرورش می‌دهند که آن آثار بدون توجه به قلمرو و حیطه آن متناسب، ماهرانه و خلاقانه می‌باشد. مهرمحمدی (۱۳۹۰) نیز این برداشت را با عبارت تربیت از مجرای هنر معرفی می‌کند. بدین ترتیب اهمیت هنر برای تعلیم‌وتربیت موجب گردیده فیلسوفان و صاحب‌نظران متقدم و متأخر فراوانی درباره آن سخن بگویند. افلاطون علی‌رغم آن که نسبت به سوءاستفاده‌های احتمالی هنر هشدار می‌دهد کاملاً مخالف با هنر نبوده و از آثار تربیتی هنرهای مفید سخن گفته است. وی می‌گوید موسیقی، شعر و حرکات موزون در بهترین حالت یعنی مفید بودن برای تعلیم‌وتربیت بسیار لازم‌اند و انسان‌ها را بافضیلت می‌سازند (فهیمی فر،۱۳۸٦). در طول قرن بیستم و دهه‌های گذشته نیز هنر و زیبایی‌شناسی نزد صاحب‌نظران و کنشگران تعلیم‌وتربیت اهمیت وافری یافته و ارتقای جایگاه آن در مدارس خواه به‌عنوان رشته علمی و حوزه

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

یـادگیری، خـواه بـه‌عنوان مبـانی و همچنـین رسـانه کـه دارای الهامـات و کاربردهـای ارزشمندی برای دنیای تعلیم‌وتربیت و تدریس بوده همـواره مـورد تأکیـد قـرار گرفتـه است. در این راستا اندیشـمندان و پژوهشـگران تعلیم‌وتربیـت ماننـد بـرودی (۱۹۷۱)، اسمیت (۲۰۰۸،۲۰۰٤)، آیزنر (۲۰۰۵،۲۰۰۲،۱۹۷۷)، هیـوبنر (۱۹۹٦، بـه نقـل از فتحـی واجارگاه،۱۳۸٦)، مهرمحمدی (۱۳۹۰،۱۳۸۳) و دیگـران بـا انتشـار آثـار فـراوان سـعی داشته‌اند اهمیت هنر و جایگاه آن در تعلیم‌وتربیت را تبیین و اشاعه نمایند. آیزنر(۲۰۰۵، ص۲۰۵) می گوید:«تربیت می‌تواند از هنر درباره عمل تربیتی چیزهای زیادی یاد بگیرد و هنر و هنرمندی به‌عنوان منابع بهبود عمل تربیتی مطرح می‌شوند». فلمینگ،گیبسـون و اندرسون (۲۰۱٦)بیان می کنند که تعبیه تجربیات و فرآیندهای هنری با کیفیت در برنامه درسی، ظرفیت اصلاح برنامه‌های درسی و همچنـین بهبـود مشـارکت دانش‌آمـوزان در یادگیری را داراست. آدن و تئودوتو (۲۰۱۹) تأکید می‌کنند که هنرها بـه کودکـان اجـازه میدهند تا مهارت های ارتباطی خود را توسعه دهند تا بتوانند به طور خلاقانه با یکدیگر بازی کرده و ارتباط برقرار کنند. روشن شدن آثار هنـر در تربیـت و ارتقـاء اهمیـت آن موجب گشته امروزه پژوهشگران زیادی در خارج و داخل کشور پژوهش‌هـایی دربـاره نحوه کاربست هنر و زیبایی‌شناسی در تعلیم‌وتربیت انجام داده‌اند و از آثار ایـن کـاربرد سخن بگویند .

همان طور که در بالا گفته شد پرداختن به هنر در تعلیم و تربیت به دو شکل آمـوزش هنر و بهره گیری از هنر برای جنبه ها و حوزه های غیرهنری تعلیم و تربیت امکان پذیر است. اوینگ(۲۰۱۷:٦۹۹) بیان می کند:« آموزش هنرهـا تـدریس و یـادگیری دربـاره‌ی رشته های هنری را توصیف می کند اما آموزش از طریق هنرهـا، مشـارکت در تجـارب هنری و استفاده از فرایندهای هنری و راهبردهایی را در بر می گیرد که به عنـوان ابـزار آموزشی یادگیری را تسهیل می کنند». نظر به اینکه هر کدام از این رویکردها تـا انـدازه ای متمایز هستند پژوهشگران مختلفی معمولاً در پژوهش های خـود یکـی از آن هـا را

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

دنبال کرده اند لیکن مقایسه پژوهش های انجام شده در هر دو رویکرد نشان می دهد که رویکرد دوم کمتر مورد توجه قرار گرفته است. مهرمحمدی (۱۳۹۰) بیان می‌کند: بهره‌گیری از هنر در ظرفیت تعدیل یا تصحیح نگاه به‌کل جریان تعلیم و تربیت و دستیابی به چشم‌انداز، فلسفه و پارادایم نو کاملاً در حاشیه نگاه داشته شده است لذا توجه به آن از اولویت برخوردار است. ملکی و گرمابی (۱۳۹۸) نیز بیان کرده اند پژوهش‌ها و مطالعات انجام‌گرفته در راستای هنر و زیبایی‌شناسی در داخل کشور از قبیل پژوهش‌های امینی و مهرمحمدی (۱۳۸۰)، رضایی (۱۳۸۸)، لرکیان (۱۳۸۹) و غیره بیشتر در راستای رویکرد اول و آموزش هنر می‌باشند و رویکرد دوم یعنی تربیت از طریق هنر چندان موردتوجه قرار نگرفته است .

رویکرد دوم یعنی بهره گیری از هنر و زیبایی‌شناسی در دنیای تعلیم و تربیت می تواند به شکل های مختلفی مورد پژوهش قرار گیرد برای مثال در یک شکل دنیای هنر به‌عنوان مبانی و چشم‌انداز می تواند آموزه هایی برای تعلیم و تربیت تولید نماید که در این خصوص مهرمحمدی (۱۳۹۰) یازده راهبرد برای بهبود کیفیت آموزش با الهام از عالم هنر و زیبایی‌شناسی برمی‌شمارد که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از: فکور بودن و جرئت ورزی معلم نسبت به تعدیل رویه‌های توصیه‌شده و تجربه‌شده، پیش‌بینی فرصت‌های یادگیری (و ارزشیابی) از نوع پروژه‌ای، تدارک تجربه شکست دادن، انتخاب قالب بازنمایی مورد دلخواه از سوی دانش‌آموز، توجه به اصل اتصال یادگیری‌های بعدی به آنچه کودکان می‌توانند تصور کنند و نه ضرورتاً آنچه می‌دانند، توأم ساختن شناخت بااحساس و احساس با شناخت. در همین راستا گرمابی، ملکی،بهشتی و افهمی (۱۳۹٤) به طراحی الگوی بومی برنامه درسی دوره ابتدایی مبتنی بر مؤلفه های هنر و زیبایی‌شناسی پرداختند که این الگوی مفهومی متشکل از سه بخش مبانی، اصول و عناصر برنامه درسی است و برای هر کدام از این سه بخش مولفه های

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

هنری و زیبایی‌شناسی که می توانند در تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه های درسی دوره ابتدایی به کار روند ارائه نموده اند .

در یک نوع دیگر، بهره گیری از هنر و زیبایی‌شناسی در دنیای تعلیم و تربیت می تواند شکل اجرایی و عملی به خود بگیرد و هنگام طراحی، تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه های درسی از هنر به‌عنوان یک مجرا، رسانه و تسهیلگراستفاده به عمل آید که به طور ویژه می توان استفاده از هنر برای آموزش دروس غیر هنری را به‌عنوان نمونه ذکر کرد. برای مثال شرفی (۱۳۹۰) در پژوهشی امکان کاربرد رویکرد تلفیق تولید هنری و مفاهیم علوم تجربی را تشریح نموده است. عابدینی و رضایی (۱٤۰۰) درپژوهشی نشان دادند که آموزش هنر با رویکرد تربیت هنری باعث افزایش علاقه به درس هنر در دانش آموزان شده و همچنین تأثیر معناداری در عشق به یادگیری آنان داشته است. پریولو (۲۰۰۹) در تحقیقی با عنوان کاربرد توأمان هنر و ریاضی جهت کمک به بهبود پیشرفت دانش‌آموزان نشان دادند دانش‌آموزان گروه آزمایشی نسبت به گروه گواه پیشرفت معناداری نداشتند اما دانش‌آموزان گروه آزمایشی فهم عمیقی از محتوای ریاضی که به همراه هنر ارائه‌شده به دست آوردند. هیوای و حسین (۲۰۱۲) در پژوهشی دیگر بیان کردند ۹۰ درصد دانش‌آموزان تأکید کردند که تربیت هنری جهت توسعه یک ذهن متعادل مهم و مفید بوده و ٦۲/۵ درصد افراد نیز به افزایش مهارت‌های ریاضی از طریق جنبه‌های هنری مانند موسیقی اشاره کردند.کیرکهام و کید (۲۰۱۵) به بررسی عملکرد دانش آموزان مدارس والدورف که در آن ها هنر محور برنامه های تربیتی مدرسه است پرداختند و یاد آور شدند دانش‌آموزان مدارس والدورف در آزمون‌های ساختگی و آزمون‌های تفکر خلاق بهتر از دیگران عمل می‌کنند. سناپاتی (۲۰۱۹) در گزارش پروژه یادگیری تلفیقی هنر در مدارس هندوستان بیان می‌کند یافته‌های مطالعه درباره اجرای این پروژه مثبت بوده و نشان داد اقدامات معلمان، مدیران و دست‌اندرکاران مدارس گروه‌های آزمایشی نسبت به اجرای برنامه درسی، کلاس دانش‌آموزمحور، پوشش

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

محتوای درسی و رشد همه‌جانبه شخصیت شاگردان بهتر از مدارس گروه گواه بوده است. کامیل و استیو (۲۰۲۰) بیان کرده اند تجربیات هنری مانند تئاتر، نقاشی¬های دیواری، تمرین یک قطعه موسیقی یا یادگیری ترکیب رنگ¬ها می¬تواند بهبود عاطفی و اجتماعی کودکان را توسعه دهد. سویج (۲۰۱۸) به این نتیجه رسیده است که شیوه¬های هنری مانند گوش¬دادن به موسیقی ، نواختن ساز ، ملودی و ریتم باعث می¬شود که هر دو نیمکره مغز درگیر فعالیت ذهنی شوند اثر بعدی موسیقی توسعه مهارت¬های خلاقانه و گروهی دانش¬آموزان است که در مدت زمان کوتاهی اعتماد به نفس، اراده و جامعه¬پذیری آن¬ها را تقویت می¬کند .

کارپنتر و گاندارا (۲۰۱۸) به تلفیق هنرهای تجسمی و درس علوم پرداختند و بیان کردند که این رویکرد موجب ارتقاء انگیزه همه دانش اموزان شده و موجب گردیده آنان با انگیزه درونی و به صورت طبیعی در فرایند تدریس و فعالیت ها درگیر شوند .

شکل کاربردی و عملی استفاده از هنر در تعلیم و تربیت و به تبع آن در آموزش و تدریس از ویژگی های خاصی برخوردار است که برنافورد و دیگران (۲۰۰۱) آن را امر پیچیده ای می دانند و خود این کاربرد را نوعی هنر قلمداد می کنند. لیزا (۲۰۱۳) آن را یک امر انجام دادنی و از جنس عمل معرفی می نماید. این ویژگی سبب شده که در حوزه نحوه کاربرد هنر در فرایندهای تربیتی نیازمند کاوش دنیای عمل و تجربه کنشگران این عرصه یعنی معلمان باشیم. مروری بر پژوهش های انجام شده نشان می دهد که در راستای نحوه کاربرد هنر در آموزش و بهره‌مندی از کارکردهای ثانویه هنر(سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی،۵:۱۳۹۶) پژوهش های بسیار اندکی حداقل در ایران صورت پذیرفته است و این امر موجب می گردد فرآیند تربیت و آموزش از

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

این کارکردهای ثانویه و تقویتی هنر محروم گـردد؛ در حالیکـه در کشـورهای مختلـف مانند ولز، فنلاند، استرالیا و غیره تجارب یادگیری حاصـل از آمـوزش از طریـق هنرهـا بسیار مورد توجه و در حال توسعه است(اوینگ،۲۰۱۷). بدین جهـت در ایـن پـژوهش تجارب معلمان دربارهٔ کاربرد هنر در آموزش با این پرسش که آن تجارب از کاربرد هنر در آموزش و تدریس دارای چه آموزه هایی است؟ مورد کـاوش قـرار گرفتـه اسـت تـا آموزه های آن تجارب استخراج گردد و از سوی دیگر در راستای جبران فقـر دانـش در زمینه رویکرد تربیت و یادگیری از طریق هنر، به میزانی هر چند اندک یافته هـای بـومی بدست آید .

روش شناسی پژوهش

این پژوهش از نوع پژوهش های توصیفی و کیفی اسـت. از آن جـا کـه پـژوهش هـای توصیفی اساساً با مشخص کردن جواب سـوال چـه هسـت سـر و کـار دارنـد (گـال و همکاران،۱۳۸٦:٦٤٥)در این پژوهش نیز با چیستی تجـارب معلمـان سـرکار داشـتیم؛ از سوی دیگر تجارب معلمان حاوی داده های کیفی است که با روش تحلیل استنتاجی یـا تحلیل مضمون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند. در این راسـتا پژوهشـگر از طریـق نمونه گیری هدفمند ۵۷ معلم از اسـتان هـای البـرز و تهـران را انتخـاب و اقـدام بـه گردآوری تجارب آنان درباره کاربرد هنر نموده است. نمونه گیری از این جهت هدفمند و از نوع موارد مطلوب (گال و همکاران،۱۳۸٦) بوده که پژوهشـگر از سـابقه تحصـیلی خوب برخی از آن هـا در دوره تحصـیلی قبـل از خـدمت (تربیـت معلـم یـا دانشـگاه فرهنگیان) و علاقه مندی و کیفیـت تـدریس برخـی دیگـر در حـین خـدمت اطـلاع و شناخت داشته است. از این رو پژوهشگر اقدام به گردآوری روایت تجارب آنان نمـود، اما حاصل این تلاش ۲۲ تجربه بوده و بقیه فاقد تجربه مورد نظـر بـوده انـد. اطلاعـات

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

صاحبان این تجربه‌ها در جدول (۱) آمده است که نشان می دهد ۱۵ تجربه مربوط به دوره ابتدایی، ۲ تجربه هربوط به دوره اول متوسطه، ۱ تجربه مربوط به دوره دوم متوسطه و ٤ تجربه مربوط به دوره تحصیلی کارشناسی در دانشگاه بوده است.

جدول (۱) مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش

سابقه			محل خدمت		میزان تحصیلات			مقطع تدریس				جنسیت	
۱-۱۰	۱۰-۲۰	۲۰-۳۰	استان	فراوانی	دکترا	کارشناسی ارشد	کارشناسی	ابتدایی	دوره اول متوسطه	دوره دوم متوسطه	دوره کارشناسی	مرد	زن
۷	۸	۷	البرز	۱۷	۸	۲	۱۲	۱۵	۲	۱	٤	۹	۱۲
			تهران	۵									

ابزار گردآوری تجارب، مصاحبه و همچنین قالب نوشتاری از نوع پرسش‌نامه باز پاسخ بوده است که برخی از معلمان تجربه‌های خود را به‌صورت مکتوب و برخی به صورت شفاهی ارائه نموده‌اند. تحلیل گردآوری داده‌ها از نوع تحلیل مضمونی که بدنبال بیرون کشیدن مضامین هر داستان است (ریسمن ،۱۹۹٤، به نقل از خنیفر ومسلمی،۱۵۷:۱۳۹۷) بوده و با روش کدگذاری سه مرحله ای کدگذاری باز، کدگذاری محوری و استخراج مقوله ها صورت گرفته است که حاصل این کدگذاری دسته بندی یافته ها در سه بخش چرایی، چگونگی و نتایج کاربرد هنر در آموزش و تدریس موضوعات غیرهنری بوده است. این

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

دسته بندی در حین و فرایند کدگذاری، مرور و بازبینی کدها حاصل شده است و پژوهشگر پس از کدگذاری استقرایی هر کدام از متن‌های پیاده شده از مصاحبه ها و تجارب، به مرور به این دسته بندی دست یافت سپس بر مبنای آن کدگذاری را به پایان رساند. از آنجا که پایایی در تحقیقات کیفی به معنای سازگاری یا اتکا پذیری است به این معنا که نتایج تحقیق به نظرات دیگران هم دارای معنا هماهنگ و قابل اعتماد است (عطاران،۱۳۹۵)، نتایج در اختیار مشارکت‌کنندگان و همچنین یکی از همکاران قرار گرفته تا پایایی یافته ها حاصل آید. برای بررسی روایی نیز از روش بازبینی کدها و مقوله‌های استخراج شده توسط مشارکت‌کنندگان استفاده شده و نظرات آنان در مورد روایی یعنی آیا آنچه گفته می شود با پدیده صدق می‌کند؟ اعمال گردیده است .

یافته ها

همان طور که در روش شناسی اشاره شد تحلیل متن تجارب گردآوری شده منجر به یافته هایی در ۳ بخش چرایی، چگونگی، نتایج و کاربرد هنر در آموزش و تدریس موضوعات غیرهنری گردید که در اینجا این چهار بخش به تفکیک ارائه می گردد .

۱- چرا معلمان از قابلیت های هنر در آموزش و تدریس موضوعات غیر هنری استفاده نموده اند؟

جدول (۲) حاوی مصادیق، گزاره ها و کدهای مربوط به مقوله و مضمون چرایی کاربرد هنر در آموزش است و برای پاسخ به این پرسش تنظیم گردیده است .

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

جدول (۲): گزاره ها، مصادیق و کد های مربوط به چرایی کاربرد هنر

شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها	شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها
۱	۱) تثبیت آموزش و یادگیری مطالعات اجتماعی در دانش آموزان دارای نیاز ویژه	۲	۲) استفاده از هنر برای اثربخش سازی آموزش مجازی
۳	۳) انتقال ارزش ها	٤	٤) انتقال ارزش ها، آموزه های اخلاقی ۵) انتخاب بازیگران به قصد تربیت اجتماعی و عاطفی آنان
۵	٦) آموزش اثربخش حروف الفبا ۷) آموزش نکات اخلاقی به صورت ضمنی	٦	۸) اموزش مفاهیم دینی در قرآن پایه اول ابتدایی
۷	۹) مشکلات کلاس برخط و کم توجهی شاگردان	۸	۱۰) ارتقاء اثربخشی آموزش مجازی و به طور ویژه اثربخشی فیلم آموزشی تولید شده توسط معلم
۹	۱۱) استفاده از نقاشی همگانی برای حل مشاجرات دانش‌آموزان و اهداف معنوی	۱۰	۱۲) ارتقاء اثربخشی آموزش مجازی و به طور ویژه اثربخشی فیلم آموزشی تولید شده توسط معلم
۱۱	۱۳) بهره‌گیری از موسیقی به قصد بالا بردن دقت شاگردان به درس آرش کمانگیر	۱۲	۱٤) استفاده از نقاشی در تخته برای جبران کمبود وسایل آموزشی مورد نیاز ۱۵) داشتن مهارت خط و نقاشی از سوی معلم
۱۳	۱٦) تدریس مؤثر نشانه های حروف الفبا	۱٤	۱۷) تدریس مؤثر اُ استثنا در فارسی اول
۱۵	۱۸) استفاده از هنر برای	۱٦	۱۹) استفاده از هنر برای آموزش

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها	شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها
	اموزش دلچسب کار با پرگار		زوایای داخلی چند ضلعی
۱۷	۲۰) استفاده از طنز نویسی، سرودن شعر، نقاشی و نقالی در آموزش درس هفت خان رستم فارسی ششم	۱۸	۲۱) استفاده از شعرخوانی و ساخت قصه از روی اشعار مولانا در زمینهٔ آموزش مهارت های زندگی در فارسی ششم
۱۹	۲۲) آشنایی دانش آموزان با نحوه مهارت نه گفتن جهت پیشگیری از آسیب های احتمالی	۲۰	۲۳) استفاده از انیمیشن دارای جایزه اسکار برای اصلاح رابطه نامناسب دانش آموزان دارای وضعیت نامناسب اجتماعی اقتصادی با مدرسه و عوامل آن
۲۱	۲٤) سخت و خسته کننده بودن ریاضی ۲۵) عدم ارتباط مناسب دانش آموزان با ریاضی ۲٦) گله از پیچیدگی ریاضی	۲۲	۲۷) اثربخشی آموزش تاریخ به دلیل روایت گونه بودن آن

در جدول (۲) ۲۷ گزاره درباره چرایی و دلایل استفادهٔ قابلیت های هنر از سوی مشارکت‌کنندگان ارائه شده است. بررسی این گزاره ها و دلایل نشان می دهد که اکثریت دلایل یعنی با فراوانی ۱۵، مربوط به تحقق بهتر اهداف آموزشی دروس موردتدریس می باشد. ٦ مورد مربوط به اهداف فرادرسی و تربیتی، ٤ مورد مربوط به اثربخش سازی آموزش مجازی و جبران کمبود منابع آموزشی و مهارت هنری معلم هر کدام با فراوانی ۱ مورد می باشند که این اطلاعات در جدول (۳) آمده است .

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

جدول (۳) : دسته بندی گزاره های مربوط به چرایی کاربرد هنر در آموزش

نام دسته	تسهیل تحقق اهداف آموزشی موضوع درسی	تسهیل تحقق اهداف تربیتی فرادرسی	اثربخش سازی آموزش مجازی	جبران کمبود وسایل	مهارت هنری معلم
شماره گزاره ها	۱،۶،۸،۱۳،۱۶،۱۷،۱۸،۱۹ ۲۰،۲۱،۲۴،۲۵،۲۵،۲۶،۲۷	۳،۴،۵،۷،۱۱،۲۲،۲۳	۲،۹،۱۰،۱۲	۱۴	۱۵
فراوانی (۲۷)	۱۵	۶	۴	۱	۱

بررسی محتوای گزاره ها نشان می دهد از ۱۵ گزاره ۶ مورد مربوط به درس فارسی بویژه فارسی اول ابتدایی ، ۶ مورد مربوط به درس ریاضی و دروس مطالعات اجتماعی و هدیه های آسمان هر کدام ۱ مورد بوده است که معلم برای تسهیل یادگیری موضوعات درسی از قابلیت های هنر استفاده کرده است. مشارکت کنندهٔ (۲۱) درباره دلایلی که موجب شده از هنر استفاده کند چنین می گوید:« درس ریاضی معمولاً یکی از سخت‌ترین و خسته کننده‌ترین دروس برای دانش‌آموزان است. تقریباً بیشتر دانش‌آموزان نمی‌توانند ارتباط خوبی با این درس برقرار کنند و همواره از پیچیدگی‌های این درس گله دارند. همین موضوع ناامیدی‌ای را در دانش‌آموزان به وجود می‌آورد که باعث می‌شود دانش‌آموزان در حین تدریس به توضیحات معلم دقت نکنند و تنها منتظر پایان زمان کلاس باشند». یا مشارکت کننده (۱۱) اظهار می دارد:« برا ی تدریس با الگوی پیش سازماندهنده، ابتدا باید یک مطلب یا مفهوم کلی از درس را عنوان می‌کردم. شعر کامل آرش کمانگیر که بخشی از آن در پایه چهارم آمده بود انتخاب کردم....شروع

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

به خواندن کردم. آن شعر حماسی و زیبا در اواسط کار دانشجوها را دلزده و خسته کرد. ... در اواسط شعر صدای "خسته نباشید" از گوشه و کنار کلاس شنیده می‌شد. تأسف خوردم ... چرا شاگردان گوش نمی‌کردند... کتاب را بستم و کلاس تعطیل.جلسه بعد دوباره همان شعر را انتخاب کردم. اینبار خوانش آن را با یک موسیقی حماسی توأم کردم ...».

دسته دیگر گزاره های جدول (۲) به اهداف تربیتی و فرا درسی اختصاص دارد که در آن از قابلیت های هنر برای اهدافی مانند تربیت اجتماعی، اخلاقی، اصلاح رفتار و غیره استفاده شده است. مشارکت کننده (۳) می گوید:« به نظر من برای انتقال ارزش‌ها و دانش، زبان‌های گوناگونی وجود دارد مانند زبان موسیقی، نقاشی، قصه، شعر و تئاتر». مشارکت کننده (٤) بیان می‌کند«... در انتخاب بازیگران خود نیز برخی اوقات ورود کرده و براساس اهداف تربیت اجتماعی و عاطفی برخی از بازیگران را خودم انتخاب می‌کردم». یا مشارکت کنندهٔ (۹) می گوید:«... نقاشی همگانی را برای حل مشاجرات دانش‌آموزان بین ۲ کلاس انتخاب کردم».مشارکت کننده (۲۰) نیز چنین گفته است:« یکی از مدارسی که درس می‌دهم از نظر وضعیت اجتماعی و اقتصادی می‌توان آن‌ها را جز طبقات پایین و فرودست جامعه به‌حساب آورد و ازاین‌رو وضعیت تحصیلی آن دانش‌آموزان خوب نیست و در کشاکش با معلمان و کادر اجرایی مدرسه، رابطه خوبی میان‌شان برقرار نیست. در چنین وضعیتی تصمیم بر آن داشتم تا در درس فرهنگ و هنر، طرحی نو دراندازم تا شاید دانش‌آموزانم با علاقه بیشتری در کلاس حاضر شوند و یا حداقل توجه بیشتری به درس اختصاص دهند تا بتوانم در خلال آن درباره درس و محیط پیرامون‌مان بیشتر صحبت کنیم».

دستهٔ سوم گزاره ها مربوط به مشکلات کلاس های آموزش مجازی است که این کلاس ها در دوران کرونا برگزار شده اند و معلمان بدنبال اثربخشی آنان بوده اند. مشارکت

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

کننده (۷) می گوید:« با همه گیری کرونا، کلاس‌ها به‌صورت آنلاین و آفلاین برگزار شد و گاهاً مدرسین متوجه می‌شدند که شاگردان وارد کلاس می‌شوند ولی تمرکز لازم را در کلاس‌ها ندارند و به‌نوعی فقط اسم آنها به‌عنوان حاضر در کلاس است. لذا به‌عنوان مدرس بر آن شدم تا این چالش را مرتفع نمایم. در همین راستا، بعد از هر جلسه یک فیلم یا یک متن در ارتباط با موضوع جلسه بارگذاری می‌نمودم و از شاگردانم درخواست داشتم که تحلیل‌های خود را در فضای مجازی ارسال نمایند». یا مشارکت کننده (۸) در این باره می گوید:« اینجانب پس از تأملات فراوان درباره نحوه اثربخشی به آموزش‌های مجازی، ... سعی می‌کردم محتوای آموزشی را ابتدا در قالب فیلم تدریس نمایم ... لیکن برای افزایش جذابیت فیلم ها، پس از تدوین چند فیلم تصمیم گرفتم موسیقی بی کلام را به‌عنوان زمینه به فیلم اضافه نمایم».

۲- معلمان چگونه از قابلیت های هنر در آموزش و تدریس موضوعات غیر هنری استفاده نموده اند؟

جدول (٤) حاوی مصادیق، گزاره ها و کدهای مربوط به مقوله و مضمون چگونگی کاربرد هنر در آموزش است و برای پاسخ به این پرسش تنظیم گردیده است .

جدول (٤): گزاره ها، مصادیق و کد های مربوط به چگونگی کاربرد هنر

شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها	شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها
۱	✓ استفاده از شعر، تصاویر، کاردستی و نقاشی	۲	✓ درست کردن انیمیشن ✓ استفاده از داستان ✓ استفاده از موسیقی

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها	شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها
			✓ ساخت فیلم توسط خود دانش آموزان ✓ تنظیم صدای فرود و فراز موسیقی بی کلام ✓ استفاده از نقاشی برای یادگیری هر قسمت داستان
۳	✓ استفاده از نمایش ✓ استفاده از موسیقی برای صحنه ✓ تشکیل گروه های ۵ تا ۷ نفره ✓ انتخاب بازیگران، کارگردان،منشی صحنه، راوی ✓ آماده سازی نمایشنامه ✓ تنظیم موسیقی با صحنه ✓ استفاده از درون مایه طنز در پیشبرد پروژه	٤	✓ استفاده از ایفای نقش و نمایش پس از تدریس اولیه ✓ ارائه یک هفته فرصت تمرین به دانش آموزان ✓ تمرین در زمان خارج از کلاس درس ✓ اجرا در زنگ هنر ✓
۵	✓ خواندن شعر برای	٦	✓ نقاشی به قصد تصویر خوانی

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها	شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها
	معرفی حروف به طور جداگانه ✓ انتخاب موسیقی ملایم و مناسب ✓ ایفای نقش و اجرای نمایش حروف الفبا از سوی دانش اموزان ✓ برقراری ارتباط بین بازیگران نقش حروف و ساخت واژه ✓ استفاده از نمایش عروسکی برای ایفای نقش حروف الفبا		✓ نصب نقاشی در تابلو ✓ تکلیف نقاشی یا کلاژ در مورد موضوع تدریس ✓ توضیح در مورد نقاشی ✓ ساخت قصه ✓ اجرای نمایش
۷	✓ استفاده از فیلم و ارائه تکلیف آن برای تحلیل بعد از کلاس جهت نیاز آفرینی در مخاطبان به توضیحات کلاس	۸	✓ ساخت فیلم تدریس و استفاده از موسیقی بی کلام ✓ استفاده از نرم افزار camtesia برای تنظیم فیلم ✓ تنظیم موسیقی با موقعیت های

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها	شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها
			مختلف فیلم ✓ نظرسنجی از شاگردان در مورد فیلم های با و بدون موسیقی
۹	✓ استفاد از نقاشی ✓ قرائت قرآن قبل از رنگ آمیزی نقاشی ها ✓ ساخت فیلم کوتاه از پروژه ✓ عکاسی از بچه ها ✓ استفاده از سالن طبقات ساختمان مدرسه برای نمایش نقاشی گروهی ✓ سفارش به آوردن مدادرنگی به دانش اموزان بدون گفتن چرایی آن ✓ رنگ آمیزی ۲۰۰ متر نقاشی و هر دانش آموز۱ متر ✓ برگزار نشدن کلاس ها	۱۰	✓ استفاده از فیلم و تصاویر متحرک ✓ ساخت اسلاید های آموزشی ✓ استفاده از موسیقی بی کلام در فیلم ها ✓ پخش موسیقی نیمه شب برای مشاهده تصویر راز نیاز شبانه پیامبر در غار حرا ✓ حذف موسیقی برای فیلم های آموزشی درس ریاضی بدلیل افزایش دقت ✓ اضافه کردن موسیقی به فیلم های آموزشی دروس علوم، هدیه آسمان

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها	شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها
	موقع رنگ آمیزی ✓ بردن به اردوی زیارتی دانش آموزان فعال ✓ هماهنگی با مدیریت مدرسه و آموزش و پرورش		
۱۱	✓ موسیقی به‌عنوان ابزار کمکی در آموزش ✓ شعر آرش کمانگیر ✓ خواندن شعر با لحن مناسب و به همراه موسیقی مناسب	۱۲	✓ طراحی و نقاشی اشکال در تابلو قبل از آغاز کلاس ✓ دقت به عامل جنسیت در کشیدن نقاشی به دختران و پسران
۱۳	✓ نقاشی نشانه های حروف الفبا	۱٤	✓ کاردستی برای تدریس نشانه ✓ خواندن شعر برای نشانه ✓ بردن گیتار به کلاس و نواختن گیتار و خواندن شعر
۱۵	✓ استفاده از برس قلم مو به جای نوک مداد در پرگار	۱٦	✓ رنگ آمیزی رأس ها و زوایای مثلث ✓ برش زاویه های مثلث

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها	شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها
	✓ کشیدن دایره ها با پرگار و تبدیل دایره ها به نقاشی ✓ استفاده از آبرنگ و گواش ✓ نصب نمونه کار دانش آموزان در تابلو		✓ کنار هم قرار دادن زوایا و تشکیل زاویه ۱۸۰ درجه
۱۷	✓ انتخاب یکی از دانش آموز دارای هنر شاعری و نقاشی ✓ هدایت دانش آموز به استفاده از هنر خود در شاهنامه خوانی و نقالی	۱۸	✓ استفاده از فناوری برای تلفیق هنر ✓ انتخاب شعر زیبا از مثنوی مولانا ✓ شعرخوانی گروهی با موسیقی ✓ به نثر در آوردن شعر مولانا
۱۹	✓ توضیح داستان نمایش به دانش آموزان ✓ ایفای نقش معلم و دانش آموزان در موقعیت ساختگی ✓ گفتگو درباره نحوه کنش و موضع گیری	۲۰	✓ نبود پروژکتور و پرده نمایش و استفاده از لپ تاپ شخصی ✓ پخش ۲ انیمیشن در درس فرهنگ و هنر ✓ پخش آهنگ پاپ درکلاس ✓ نواختن آهنگ با ضربات دست و پا

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها	شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها
	دانش آموزان در موقعیت ساختگی برای		
۲۱	✓ کشیدن آدمک درتابلو ✓ داستان سازی و شخصیت بخشی به آدمک ✓ استفاده از نام دانش آموزان برای آدمک ✓ جلب توجه دانش آموزان به توضیحات ✓ تصویر آدمک به جای مثلث و مربع در آموزش تبدیل هندسی تقارن، انتقال و دوران	۲۲	✓ توضیح کلیات داستان برای دانش اموزان ✓ انتخاب بازیگران از بین دانش آموزان ✓ شرح فعالیت بازیگران ✓ اجرای نمایش اصلی ✓ استفاده از صندلی داغ تئاتر مجادله برای پرسش از بازیگران درباره نقش و دلایل کارهای آنان ✓ جمع بندی گفتگو ها

مصادیق و گزاره های جدول (٤) مربوط به چگونگی استفاده از قابلیت های هنر در آموزش و تدریس موضوعات غیر هنری است که می توان آن ها را حداقل از دو جنبه مورد بررسی قرار داد جنبهٔ اول مربوط به رشته‌های هنری مورد استفاده توسط معلمان و دانش آموزان است که جدول (٤) نشان می دهد

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

رشته ها و فعالیت های هنری شعر، کاردستی، طراحی و نقاشی، قصه گویی، نمایش، موسیقی و هنرهای شنیداری و فیلم از سوی معلمان و دانش آموزان در هنگام تدریس مورد استفاده قرار گرفته اند که البته این رشته ها در برخی موقعیت ها به تنهایی و در برخی موارد به صورت ترکیبی یا در کنار هم مانند شعر همراه با موسیقی تجربه (۵)، موسیقی همراه با نمایش تجربه (۲)، شعر و قصه گویی تجربه (۱۸) به کار گرفته شده اند .

جنبهٔ دیگر گزاره های مربوط به چگونگی کاربرد هنر در آموزش، فعالیت ها،خرده فعالیت ها و مراحلی است که از سوی معلمان و شاگردان در هنگام به کارگیری رشته های هنری صورت پذیرفته و هر کدام از آن‌ها به تشخیص معلم پیش بینی و اجرا گردیده است. اهمیت این نکته از آن جهت است که به کارگیری یک رشته هنری خاص از سوی معلمان مختلف، علیرغم برخی تشابهات، دارای تفاوت هایی در نحوه پیاده سازی و اجرا است که وجه هنری تدریس و خلاقیت معلمان را از یک سو و همچنین وجه هنری استفاده از هنر در تدریس را مطابق گفتهٔ برنافورد و دیگران (۲۰۰۱) نمایان می سازد. برای مثال مشارکت‌کننده (۲۲) در مورد استفاده از نمایش چنین گفته است:« در این تدریس سعی بر آن بود قسمت حمله مغول به ایران را با استفاده از روش صندلی داغ در تئاتر مجادله، برای دانش‌آموزان اجرا کنیم. تئاتر مجادله شیوه ای نمایشی است که در آن داستان در یک موقعیت بحرانی یا سرکوب شده به پایان می‌رسد و بینندگان و خود شخصیت‌ها می‌توانند بعد از پایان نمایش احساسات و راه حل‌های خود را جهت حل شدن مشکل داستان مطرح کنند. صندلی داغ یکی از روش‌های تئاترهای مجادله می¬باشد که در پایان نمایش، بینندگان از شخصیت‌های داستان سؤالاتی را می‌پرسند و افرادی که شخصیت‌ها را بازی کرده‌اند باید همچنان در نقش خود باقی مانده و از منظر

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

نقش خود به سؤالات بینندگان پاسخ دهند». در همین راستا مشارکت کننده (۳) نحوه استفاده از نمایش را چنین بیان کرده است:« پس از تدریس درس که در قالب داستان در درس فارسی ارائه شده بود از دانش‌آموزان می‌خواستم بازیگرانی را انتخاب و آن درس را خارج از کلاس در قالب نمایش و ایفای نقش تمرین کرده و در زنگ هنر اجرا نمایند... پس از آنکه بازیگران انتخاب شدند زمان اجرای نمایش که در یکی از جلسات درس هنر بود تعیین می‌گردید و یک هفته به بازیگران زمان داده می‌شد که پروژه نمایش را دنبال نموده و آماده شوند...پس از آمادگی آنان نمایش اجرا می‌شد». نمونه دیگر در مورد وجه هنری و خلاقانه بودن کاربرد هنر تجربه مشارکت‌کنندگان (٤) و (۷) است که برای تدریس درس هفت خان رستم در فارسی ششم ابتدایی، اولی از نمایش و دیگری با استفاده از نقالی همراه با نقاشی آن را تدریس نموده اند .

نکته حائز اهمیت دیگر در چگونگی کاربست هنر رعایت برخی از مواردی است که از سوی مشارکت‌کنندگان توصیه شده است برای مثال مشارکت کننده (۱۰) در مورد به کارگیری موسیقی در فیلم های آموزشی می گوید:« تصمیم گرفتم اسلاید هارو به فیلم تبدیل کنم ... برای همین در زمینه فیلم موسیقی‌های ملایم و بی کلام اضافه می‌کردم ... اما بعد مدتی که کار بچه‌ها رو با قبل مقایسه کردم احساس کردم مطالب قبلی رو که فقط صدای خودم و توضیحات مباحث بود رو بهتر فهمیده بودند و جدیداً خیلی سوالاتشون زیاد شده موسیقی رو از زمینه اصلی حذف کردم و فقط ابتدای فیلم و پایان رو موسیقی گذاشتم. حدسم درست بود موسیقی زمینه تمرکز رو از بچه‌ها گرفته بود اما برعکس درس ریاضی دروسی مثل علوم و مطالعات و هدیه ... هرچقدر که در زمینه از موسیقی‌های بی کلام و صداهای گفته شده در متن استفاده می‌کردم

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

تصـــور و تجســـم مـــتن درس خیلـــی بهتـــر می‌شـــد». مشـــارکت‌کننده (۱۲)عامـــل جنسـیت را چنـین یـادآور شـده اسـت:«برای دخترهـا تصـاویری کـه مـورد پسـند دخترهاست و برای پسرها آنچه پسرها دوست داشتند را می‌کشیدم».

۳- اسـتفاده معلمـان از قابلیـت هـای هنـر در آمـوزش و تـدریس موضـوعات غیر هنری چه نتایجی به دنبال داشته است؟

جـدول (۵) حـاوی مصـادیق، گـزاره هـا و کـدهای مربـوط بـه مقولـه و مضـمون چگـونگی کـاربرد هنـر در آمـوزش اسـت و بـرای پاسـخ بـه ایـن پرسـش تنظـیم گردیده است .

جدول (۵): گزاره ها، مصادیق و کد های مربوط به نتایج کاربرد هنر

شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها	شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها
۱	۱) شگفت زدگی دانش آموزان ۲) جالب بودن برای شاگردان ۳) لذت بردن ٤) غبطه خوردن دانش آموزان قبلی ۵) ارتباط با محیط واقعی	۲	۸) یادگیری کامل ریاضی ۹) تصویرسازی ذهنی توسط شاگردان

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها	شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها
	٦) تقویت خلاقیت ۷) قابل فهم شدن		
۳	۱۰) تزریق روحیه شادی به کلاس ۱۱) آشنایی شاگردان با نحوه درماندگی والدین در کنترل رفتاری دختر جوان و ارائه راه حل با بارش مغزی	٤	۱۲) لحظه شماری بازیگران برای اجرا ۱۳) افزایش انگیزه دانش آموزان ۱٤) جذابیت کلاس ۱۵) شادابی کلاس ۱٦) علاقه مندی به مطالعه شاهنامه ۱۷) لحظات خاطرانگیز و به یاد ماندنی برای معلم ۱۸) کمک به ارتباط عاطفی معلم و شاگرد و مدیریت کلاس
۵	۱۹) درگیرسازی بینندگان و فعال شدن آنان ۲۰) علاقه مندی دانش آموزان ضعیف به ایفای نقش	٦	۲۱) اشنایی دانش آموزانی که هنوز امادگی خواندن ندارند با مفاهیم دینی
۷	۲۲) توجه به توضیحات	۸	۲۳) ترجیح و اعلام رضایت

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها	شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها
	کلاس برخط بدلیل نیاز به آن ها برای تحلیل فیلمی که بعد از کلاس به آنها ارائه می شود		از فیلم های با موسیقی از سوی ۸۰ درصد دانشجویان
۹	۲٤) دیدنی بودن چهره های دانش آموزان هنگام آمادگی برای رنگ آمیزی ۲۵) وجود انگیزه و هیجان در دانش آموزان ۲٦) کسب رتبه سوم در نقاشی همگانی در منطقه ۲۷) خنده ها و هیجانات دانش آموزان ۲۸) افزایش صمیمت بین شاگردان ۲۹) ملموس شدن رفاقت ها ۳۰) حل اختلاف ۲ کلاس دارای اختلاف ۳۱) دیده شدن آثار	۱۰	۳۵) دنبال کردن اسلاید با رغبت بیشتر

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها	شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها
	پروژه در روح و روان دانش آموزان ۳۲) نمازخوان شدن برخی دانش آموزان در اردو ۳۳) جاری شدن اشک خوشحالی از چشم معلم هنگام رنگ آمیزی ۳۴) رضایت قلبی و سپاسگزاری خداوند بدلیل موفقیت اجرای پروژه		
۱۱	۳۶) کف بلند و مرتب و تشویق عالی پایان شعر	۱۲	۳۷) نگاه کردن با اشتیاق دانش آموزان به تصاویر ۳۸) ذوق دانش آموزان ۳۹) ساکت نشستن دانش اموزان ۴۰) یادگیری نقاشی از سوی تقلید
۱۳	۴۱) ملکه ذهن شاگردان شدن حروف الفبا	۱۴	۴۲) ذوق بچه ها ۴۳) مرتب دست زدن

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها	شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها
			٤٤) خندیدن ٤٥) دانش آموزان شلوغ نیز در نیمکت نشستند ٤٦) لذت بردن
١٥	٤٧) یادگیری مهارت کار با پرگار	١٦	٤٨) یادگیری دلیل ١٨٠ درجه بودن مجموع زوایای مثلث باکنار هم قرار دادن سه راس زاویه و تشکیل نیم صفحه با روش اکتشافی هدایت شده
١٧	٤٩) سرائیدن شعر طنز براساس هفت خان رستم ٥٠) افزودن شرایط جامعه به‌عنوان خان هشتم	١٨	٥١) وقت گذرانی د رکنار خانواده برای خواندن شعر ٥٢) رسیدن به اینکه گنج در خانه است
١٩	٥٣) اثر گذاری روش بهتر از روش سخنرانی	٢٠	٥٤) جمع شدن دانش آموزان کنار هم برای تماشای انیمیشن ٥٥) دقت و رغبت بیشتر ٥٦) همکاری بی نظیر دانش آموزان با من
٢١	٥٧) در حین خندیدن	٢٢	٦٣) یادگیری ملموس تاریخ

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها	شماره تجربه	مصادیق و گزاره ها
	مطالب را می آموختند ۵۸) گسترش خودجوش داستان توسط دانش آموزان ۵۹) تمایل دانش آموزان دیگر برای استفاده از نام آنها ۶۰) خسته کننده نشدن ریاضی ۶۱) جذابیت پیدا کردن ریاضی ۶۲) یادگیری همراه با عواطف		توسط خود دانش آموزان ۶۴) بازسازی وقایع تاریخی و یادگیری عمیق آنها

فراوانی نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که نتایج مربوط بـه تسـهیل تحقـق اهـداف عاطفی با فراوانی۳۹ بیش از سایر موارد بوده است و این نشان می‌دهد کـه کـاربرد هنـر جذابیت را به دنیای یادگیری تزریق مـی نمایـد. مشـارکت‌کننده (۹)در ایـن بـاره گفتـه است:« وقتی دانش‌آموزان ... وارد سالن‌های دبیرستان شدند چهره هاشون دیدنی بـود ... در حین نقاشی شاهد خنده‌ها، رفاقت‌ها، صمیمیت‌ها و هیجاناتی بودم که تابحال ندیـده بودم و اشک ازچشمانم جاری شد من قرار بود این دوتا کلاس روبهم وصـل کـنم کـل مدرسه رو بهم وصل کردم». مشارکت‌کننده (۲۱) نیزچنین می‌گوید:« این موضوع سـبب

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

جلب توجه دانش‌آموزان به توضیحات شد و در عین خندیدن مطالب را هم می‌آموختند ... سایر دانش‌آموزان، خودشان با علاقه داستان را گسترش می‌دادند و تمایل داشتند از نام آن‌ها هم استفاده شود ... اکنون درس ریاضی نه‌تنها خسته کننده نبود، بلکه جذابیت پیدا کرده بود». و مشارکت کننده (۱) نیز این موارد را یادآور شده است:« بچه‌ها بسیار شگفت زده شده بودند بچه‌های پایه‌های بالاتر به حال دانش‌آموزانی که اکنون می‌خواندند غبطه می‌خوردند که ای کاش ما هم با این کتاب‌ها درس می‌خواندیم. زیرا تصاویر آنها بسیار زنده است. وقتی به شعر می‌رسیدند چون شعر سرودهٔ خودم (معلم) بود برای آنها جالب بود و بسیار لذت می‌بردند. همین طور از درست کردن کاردستی خوششان می‌آمد و درکل با توجه به اینکه بچه‌هایی با نیازهای ویژه بودند کتاب جدید مطالعات اجتماعی را هیچ وقت جا نمی‌گذاشتند». مشارکت کننده (١٤) نیز بیان می‌کند:« بعد از خواندن شعر و گفتن داستان،بچه ها به قدری ذوق زده شده بودند که مرتب دست می‌زدند و می‌خندیدند حتی دانش‌آموزان خیلی شلوغ کلاس هم که لحظه ای در جایشان بند نمی‌شدند خیلی آرام در نیمکتشان نشسته بودند و دست می‌زدند و همگی مشتاق بودند».

نکته دیگر در زمینه اهداف عاطفی این است که علاوه بر اینکه کاربرد هنر موجب علاقه مندی شاگردان به درس شده است به علاقه مندی معلم و احساس رضایت او نیز منجر گردیده است مشارکت کننده (٤) می گوید:« این روش تجارب زیباشناختی برای بنده به‌عنوان معلم نیز رقم می‌زد که پس از چندین سال آن لحظات هنوز در خاطرم زنده هستند و اکنون سعی می‌کنم لحظات زیباشناختی را در کلاس‌هایم ایجاد و تقویت نمایم و این امر به یکی از دغدغه‌ها و تاملات قبل و حین تدریسم تبدیل شده است». یا مشارکت کننده (۹) چنین می گوید:«... اشک ازچشمانم[از خوشحالی] جاری شد ... هربار که آن خاطرات رابا خودم مرور می‌کنم با احساس رضایت قلبی و بخاطر این لطف الهی که وظیفه‌ی خطیر معلمی را بردوش من به امانت نهاده شکر گزاری می‌کنم».

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

سایر آثار و نتایج کاربرد هنر که از سوی مشارکت‌کنندگان مورد اشاره قرار گرفته، تسهیل تحقق اهداف شناختی با فراوانی۱۳، مهارتی با فراوانی۸ و مدیریت کلاس با فراوانی ٤ مورد هستند. مشارکت کننده (۱۳) در زمینه تحقق اهداف شناختی درس خود می گوید:« ... به این صورت که بعد از تدریس نشانه‌ها از دانش‌آموزان می‌خواهم نقاشی چیزهایی که نشانه تدریس شده در آن هست را بکشند وکلمه ان را زیر شکل بنویسند واگر آن کلمه را نخوانده باشند خودم کلمه را می‌نویسم و دور نشانه‌ی تدریس شده را خط بکشند با این روش آن نشانه که در اول و یا آخر میاد ملکه ذهنشون میشه» یا مشارکت کنندهٔ (۲۲) گفته است:« درس تاریخ چون حالت داستانی و روایت گونه دارد این روش باعث می¬شود وقایع تاریخی به‌صورت ملموس و توسط خود دانش‌آموزان بازسازی شود و یادگیری معنادارتر و عمیق تری اتفاق بیافتد».

در زمینهٔ تسهیل اهداف مهارتی مشارکت کنندهٔ (۱۵) می گوید:« این کار به دانش‌آموزان کمک می‌کند مهارت استفاده از پرگار را یاد بگیرند». یا مشارکت کنندهٔ (۱۲) می گوید:« آنقدر از روی تصاویر من برای انجام تکالیفشان تقلید و تکرار و تمرین کرده بودند که خودشان هم علاوه بر مفاهیم درسی کلی نقاشی یاد گرفته بودند».

دستهٔ آخر اما نه کم اهمیت نتایج کاربرد هنر تسهیل مدیریت کلاس درس است که ا زسوی برخی مشارکت‌کنندگان مورد اشاره قرار گرفته است. برای مثال مشارکت کنندهٔ (٤) می گوید:« ... این امر موجب افزایش انگیزه، جذابیت کلاس درس، تقویت ارتباط عاطفی معلم و شاگردان، شادابی کلاس و لذت زیباشناختی می‌گردید». یا مشارکت کنندهٔ (۲۰) می گوید:« همکاری بچه‌ها با یک‌دیگر و با من بی‌نظیر بود».

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

بحث و نتیجه گیری

کاربرد قابلیت های هنر توسط معلمان در آموزش و تدریس موضوعات غیر هنری در این مطالعه مورد کاوش قرار گرفت تا در راستای زمینه سازی و ترویج بهره گیری از دنیای ارزشمند هنر در تعلیم و تربیت و کاستن از تعداد کلاس های بی روح و خشک گامی به پیش رود. حاصل کاوش و تحلیل تجارب معلمان بهره‌گیر از دنیای هنر شامل سه دسته یافتهٔ مربوط به چرایی، چگونگی و نتایج کاربرد هنر در آموزش و تدریس موضوعات غیر هنری بود. در قسمت چرایی، دغدغه و دلمشغولی معلمان نسبت به اهداف آموزشی دروس، اهداف تربیتی و فرادرسی، اثربخشی آموزش‌های مجازی، جبران کمبود وسایل آموزشی و مهارت هنری معلم به ترتیب بالاترین تأثیر را در استفاده از هنر و قابلیت های آن داشته‌اند. این یافته ها با یافته های سناپاتی (۲۰۱۹) مبنی بر اقدامات بیشتر معلمان و رشد همه جانبه شخصیت شاگردان (اهداف تربیتی) همخوانی دارد. در بخش چگونگی، رشته های هنری به‌کارگرفته‌شده، فنون و راهبردهای اتخاذ و اجرا شده در فرایند به کارگیری هنر استخراج گردید که نشان داد معلمان با خلاقیت خود راهبردها و فنون مختلفی هنر را در موقعیت های مختلف تدریس به کاربسته‌اند این موضوع وجه هنری تدریس را به صورت عام و کاربرد هنر را به صورت خاص نمایان می سازد. این یافته با یافته های گرمابی و دیگران (۱۳۹٤) و برنافورد و دیگران (۲۰۰۱) مبنی بر هنرگونه بودن تدریس و همچنین هنر گونه بودن خود کاربرد هنر در تدریس همخوانی دارد و این راهبردها و فنون حاوی آموزه های ارزشمندی برای سایر معلمان به ارمغان می‌آورد. در دستهٔ نتایج کاربرد هنر، ٦۰ درصد گزاره‌ها (۳۹ از ٦٤ مورد) مربوط به تسهیل تحقق اهداف عاطفی بود که نشان می دهد استفاده از هنر موجب علاقه‌مندی شاگردان به کلاسهای درس می گردد. این یافته با یافته‌های عابدینی و رضایی(۱٤۰۰) مبنی بر عشق به یادگیری، سویج(۲۰۱۸) مبنی بر درگیری و فعالیت شاگردان و کارپنتر و گاندارا (۲۰۱۸) در خصوص افزایش انگیزه

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

درونی مطابقت دارد. علاوه بر تسهیل تحقق اهداف عاطفی، تسهیل تحقق اهداف شناختی، مهارتی و مدیریت کلاس نیز از یافته های بخش نتایج کاربرد هنر هستند که قبلاً مورد اشاره قرار گرفته اند و آنها با نتایج پژوهش‌های سناپاتی (۲۰۱۹) مبنی بر رشد همه جانبه شاگردان، کیرکهام و کید (۲۰۱۵) مبنی بر مؤفقیت در آزمون ها ، کامیل و استیو(۲۰۲۰) در خصوص بهبود جنبه‌ی اجتماعی و پریولو (۲۰۰۹) در خصوص فهم عمیق در یادگیری همخوانی دارند .

نکته مهم دیگری که در این مطالعه روشن گردید مغفول ماندن کاربرد هنر در آموزش و تدریس همانند مغفول ماندن خود آموزش هنر (بلتینگ و بلتینگ،۲۰۱۰) و محروم ماندن کلاس های درس از آن است. زیرا علیرغم آنکه پژوهشگر با نمونه گیری هدفمند از نوع موارد مطلوب، ۵۷ معلم را که نسبت به معلمان دیگر سابقه خوبی در عملکرد داشتند انتخاب کرده بود تنها توانست به ۲۲ تجربه دست یابد و اکثر معلمان انتخاب شده فاقد تجربه و تلاش نظام‌مند در زمینه کاربرد هنر بودند. این امر اهمیت تلاش در راستای ترویج بهره گیری معلمان از هنر در آموزش را آن هم با روشهای مختلف از قبیل الگودهی همانند آنچه در این مطالعه دنبال شده است، کلاس های آموزشی، تولید منابع آموزشی یادآور می سازد .

نکته پایانی در زمینه کاربرد هنر در آموزش و تدریس به تلفیق هنر با سایر دروس مربوط می شود. مطابق رویکردها و الگوهایی که مانند الگوی سیلوراستاین (۲۰۱۰) یا الگوی پیشنهادی برستین و ناتس (۲۰۱۰) در زمینه تلفیق هنر با سایر درسها وجود دارند در تلفیق هنر با سایر دروس ضروری است خود هنر نیز مورد توجه قرار گیرد و با کاستن آن به‌عنوان تزیین کلاس های درس یا تنها به‌عنوان رسانه آموزشی ارزش‌زدائی نگردد. مروری بر تجارب گردآوری شده نشان می‌دهد که در اکثر تجارب،

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

هنر خادم و سایر موضوعات درسی مخدوم بودند. به‌عبارت‌دیگر در تلفیق‌هایی که صورت پذیرفته، کاربرد هنر به‌عنوان رسانه و ابزار برای تسهیل فرایند آموزش، تحقق اهداف آموزشی دروس غیر هنری، تحقق اهداف عاطفی و فراهم ساختن جو صمیمی و جالب بوده است و به خود هنر بسیار کمتر پرداخته شده است. البته لازم به ذکر است که این فعالیت‌ها و اقدامات معلمان از جنس هنر آنان بوده و در دوره آموزشی پیش از خدمت و ضمن خدمت، تقریباً آموزشی درباره تلفیق هنر و کاربرد آن در آموزش دریافت نکرده‌اند و خود با علاقه و احساس مسئولیتی که نسبت به ارائه تدریس اثربخش و جالب داشتند بدان روی آورده‌اند و ازاین‌حیث بسیار ارزشمند است .

براساس آنچه که گفته شد برای ترویج بیشتر کاربرد هنر در آموزش و تدریس و البته استفاده نظام‌مند و اصولی که از سوی صاحبنظران مربوطه توصیه گردیده پیشنهاد می گردد :

- پژوهش های بیشتر و گسترده تری درباره تجارب معلمان درباره استفاده از هنر صورت پذیرفته و دانش عملی بیشتری تولید گردد .
- اقدامات بیشتری از سوی متولیان آموزش های قبل و حین خدمت معلمان نسبت به کاربرد هنر در آموزش و تدریس صورت پذیرد .
- کسب شایستگی های حداقلی در رشته های هنری توسط معلمان، می تواند زمینهٔ استفاده آنان از قابلیت های هنر را فراهم سازد .
- طرح های تشویقی در آموزش و پرورش نسبت به اقدام معلمان در زمینهٔ کاربرد هنر، روایت و نشر تجارب می‌تواند به بهبود وضعیت کمک نماید .

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

منابع

خنیفر،حسین و مسلمی، ناهید (۱۳۹۷). اصول و مبانی روش های پژوهش کیفی، رویکردی نو و کاربردی (جلد اول). تهران: انتشارات نگاه دانش .

ضایی،منیره. (۱۳۸۸). تدوین الگوی نظری زیبایی‌شناسی و هنری در تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران.طرح پژوهشی پژوهشکده تعلیم و تربیت وزارت آموزش و پرورش .

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی(۱۳۹۶). راهنمای درس هنر.تهران: شرکت افست .

شرفی، حسن. (۱۳۹۰). امکان کاربرد رویکرد تلفیق تولید هنری و مفاهیم علوم تجربی در آموزش هنر، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی،(۳۹)۱۰، ۱۴۹-۱۱۹. پ

عابدینی، میمنت، و رضایی، ملوکه (۱۴۰۰). بررسی تأثیر آموزش هنر با رویکرد تربیت‌هنری بر علاقه به درس هنر و عشق به یادگیری. فصلنامه مطالعات برنامه درسی، ۱۶(۶۰)، ۱۲۷-۱۴۶

عطاران، محمد (۱۳۹۵). پژوهش روایی: اصول و مراحل. تهران: انتشارات دانشگاه فرهنگیان .

فتحی واجارگاه، کورش. (۱۳۸۶). به‌سوی هویت‌های جدید برنامه درسی. تهران: انتشارات آییژ .

فهیمی فر، علی‌اصغر. (۱۳۸۶). جستارها: تفاوت آراء افلاطون و ارسطو در زیباشناختی و هنر. فصلنامه هنر و معماری(۲۶)۱۶، ۱۹۸-۱۷۳ .

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

قاسم پورمقدم. (۱۳۹٦). مبانی و عناصر برنامه درسی مدارس والدورف آلمان. پژوهش در برنامه‌ریزی درسی،(٥٤)١٤، ١-٧ .

کانت، ایمانوئل (۱۳۹۲). تعلیم‌وتربیت" اندیشه‌هایی در بارهٔ آموزش‌وپرورش" ،ترجمهٔ غلامحسین شکوهی، انتشارات دانشگاه تهران،

گال،مردیت؛ بورگ،والتر و گال، جویس (۱۳۸٦). روشهای تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان شناسی (جلد اول).ترجمهٔ احمدرضا نصر و همکاران. تهران: انتشارات سمت .

گرمابی، حسنعلی؛ ملکی ، حسن؛ بهشتی، سعید و افهمی، رضا (۱۳۹٤). طراحی طراحی و اعتبار یابی الگوی بومی برنامه درسی دوره ابتدایی مبتنی بر مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی و هنر. فصلنامه مطالعات پیش دبستان و دبستان،(۲)۳۲،۱-۱ .

لرکیان،مرجان. (۱۳۸۹). طراحی و اعتبار بخشی الگوی مطلوب برنامه درسی هنر دوره ابتدایی. تهران: دانشگاه طباطبایی، رساله دوره دکتری .

ملکی، حسن و گرمابی، حسنعلی (۱۳۹۸). هویت هنری و زیباشناسانه برنامه درسی. تهران: انتشارات آییژ .

مهرمحمدی، محمود و امینی، محمد. (۱۳۸۰). طراحی الگوی مطلوب تربیت هنری دوره ابتدایی و مقایسه آن با وضعیت موجود. فصلنامه علوم‌انسانی دانشگاه الزهرا،(۳۹)۱۱، ۲٤٦-۲۳۹ .

مهرمحمدی، محمود. (۱۳۸۳). آموزش هنر، چیستی، چرایی و چگونگی. تهران: انتشارات مدرسه .

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

مهرمحمدی،محمود (۱۳۹۰).تبیین چرخش زیباشناسانه در تعلیم و تربیت: درسهای خرد و کلان برای بهبود کیفیت آموزش با الهام از عالم هنر. فصلنامه تعلیم و تربیت،(۱۰۵)۲۷، ۱۱-۳۴ .

Aden, F., & Theodotou, E. (2019). Reggio Emilia and the arts approach: Two exceptional examples of multimodal learning in early years. **Journal of Global Education and Research**, 3(2), 158-167.

Belting,Paul. E & Belting,Natalia maree.(2010).**the modern high school curriculum**.New Dehli: cosmo publications.

Broudy, Harry.(1971).Some duties of a theory of educational aesthetics. Included at: **aesthetics and problems of education**. Edited by: Ralph A. Smithe. University of Illinois Press Urbana,Chicaco,London.

Broudy, Harry.(1971).Some duties of a theory of educational aesthetics. Included at: **aesthetics and problems of education**. Edited by: Ralph A. Smithe. University of Illinois Press Urbana,Chicaco,London.

Burnaford, G., Aprill, A., & Weiss, C. (2001). **Renaissance in the classroom: Arts integration and meaningful learning**. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Carpenter, T., & Gandara, J. (2018). Making connections: Collaborative arts integration planning for powerful lessons**.** ***Art Education***, *71*(4), 8-13.

Camille, F., & Steve, S. (2020). How Arts Education Supports Social-Emotional Development: A Theory of Action. ***State Education Standard***, 20(1), 31-35.

Eisner,Elliot.w.(1977). **Educating artistic vision**.New York: The Macmillan Company.

Eisner,Elliot.w.(2002).**The art and the creation of mind** .Yale university press/new haven and London.

Eisner,Elliot.w.(2005).**Reimagining schools: the selected works of Elliot w . Eisner**. Published in the USA and Canada by Routledge.

Ewing, Robyn(2017). The Creative Arts and Teacher Education. Included at: **The SAGE handbook of research on teacher education**. Edited by Clandinin, D. J., & Husu, J. (Eds.). Sage publication.

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

Fleming, J., Gibson, R., & Anderson, M. (2016). **How arts education makes a difference. Research examining successful classroom practice and pedagogy**. Abingdon, Oxon: Routledge.

Huey,Aw Young and Hussein Maimon Binit.(2012). Stregthening arts education: a case study in Kinya district Perak. **Proceedings management, agroindustry and tourism industry-84th international conference on humanities and social sciences**.April 21th,2012. Faculty of liberal arts, prince of Songkla University.

Kirkham, J. A., & Kidd, E. (2015). The effect of Steiner, Montessori, and national curriculum education upon children's pretence and creativity. ***The Journal of Creative Behavior***, *51*(1), 20-34.

LaJevic, L. (2013). Arts Integration: What Is Really Happening in the Elementary Classroom?. ***Journal for Learning through the Arts***, *9*(1), n1.

Lisa ,LaJevic (2013). Arts Integration: What Is Really Happening in the Elementary Classroom?. ***Journal for Learning through the Arts***, *9*(1), n1.

Priolo, J. (2009). ***Using art and mathematics together to help improve students' progress***, Doctoral dissertation, Caldwell College.

Listyani, L. (2019). The use of a visual image to promote narrative writing ability and creativity. Eurasian **Journal of Educational Research**. 80 (2019). 193, 201, 215, 216. Retrieved from https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1211623.pdf

Savage, J. (2018). Music Education for All. FORUM: for Promoting 3-19. **Comprehensive Education**, 60(1), 111-122.

Senapaty,hrushikesh.(2019). **Art integrated learning Guidelines**. New Delhi: Published by National Council of Educational Research and Training.

Smite, A.Ralph.(2004).Policy and arts education. included at : **Handbook of research and policy in art education**, Edited by Elliot.w Eisner and Michael ,D.Day.pp.(87-92).Lawrence Erlbaum Associated,Inc.

Smite, A.Ralph.(2008).educational aesthetics and Policy.**the Journal of** policy arts education review. Vol:109, No:6, July/Agust2008.

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-10-31]